

UTEMELJITVE AVTORSKEGA PRAVA IN SPREMEMBE TEHNOLOŠKIH PARADIGM

NIKOLA JOVANOVIĆ^{1,2}

¹ Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija

nikola.jovanovic1@um.si

² Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor, Slovenija

nikola.jovanovic1@um.si

To poglavje v monografiji obravnava razvoj avtorskega prava kot dialog med tehnološkimi inovacijami na eni strani in pragmatičnimi interesi deležnikov na drugi, in sicer od nastanka avtorskega prava do digitalnih reform konec 20. stoletja. Analizira dualizem avtorskega prava kot boj med avtorsko pravico v smislu emanacije osebnosti avtorja in utilitarističnim pogledom na avtorsko pravo, ki spodbuja razvoj in pretok znanja ter informacij. Ta boj se odraža v kontinentalnem *droit d'auteur* in *common law copyright* sistemu. Obravnava tudi sodobne izzive avtorskega prava, zlasti v kontekstu generativne umetne inteligence, ki pod vprašaj postavlja več tradicionalnih institutov avtorskega prava, in poudarja pomen vrnitve k filozofskim in zgodovinskim temeljem avtorskega prava kot odgovor na izzive umetne inteligence za avtorsko pravo.

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.pf.2.2026.18](https://doi.org/10.18690/um.pf.2.2026.18)

ISBN

978-961-299-182-1

Ključne besede:

avtorsko pravo,
avtor,
utemeljitve avtorskega
prava,
digitalne tehnologije,
umetna inteligenca



Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pf.2.2026.18](https://doi.org/10.18690/um.pf.2.2026.18)

ISBN
978-961-299-182-1

Keywords:
copyright,
author,
justifications of copyright,
digital technologies,
artificial intelligence

JUSTIFICATIONS OF COPYRIGHT AND CHANGES OF TECHNOLOGICAL PARADIGMS

NIKOLA JOVANOVIĆ^{1,2}

¹ University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
nikola.jovanovic1@um.si

² University of Maribor, Faculty of Economics and Business, Maribor, Slovenia
nikola.jovanovic1@um.si

This chapter analyzes the evolution of copyright law as an ongoing dialogue between technological innovation and the pragmatic interests of stakeholders, spanning from its origins to the digital reforms of the late 20th century. It focuses on the dualism between the continental *droit d'auteur* system, which views copyright as an emanation of the author's personality, and the common law copyright system, based on the utilitarian promotion of knowledge development and dissemination. The author discusses contemporary challenges posed by generative artificial intelligence, which calls into question several fundamental and traditional copyright institutes. Considering these shifts, the chapter emphasizes the necessity of returning to the field's philosophical and historical foundations. Only by re-evaluating core theoretical justifications can an appropriate legal response be formulated to the transformation caused by AI, thereby preserving the integrity of copyright law in the digital age.



University of Maribor Press

1 Uvod

Zgodbo o avtorskem pravu lahko ponazorimo kot kompleksno pripoved o prepletenosti politične moči, tehnološkega napredka ter filozofsko-pravnih pojmovanj avtorstva in lastnine. Če pogledamo katerokoli zgodovinsko obdobje, vedno trčimo ob isto temeljno vprašanje, kdo in na kateri podlagi si lahko prilasti sadove kreativnega ustvarjalnega procesa. Ali je to res izključno tisti, ki je delo ustvaril, ker brez njega dela sploh ne bi bilo? Če da, potem lahko delo razumemo kot lastnino avtorja – intelektualno lastnino. Vendar se je treba vprašati, ali je avtor delo ustvaril povsem samostojno, zunaj družbenega in kulturnega konteksta, v katerem je delo nastajalo, in ali je plod izključno lastnih idej in kreacij ali pa individualna, intelektualna in kreativna nadgradnja že obstoječega družbenega zaklada. Avtorska dela se po večini ustvarjajo z namenom priobčitve javnosti, kar družbi kot prejemnici kulturne in izobraževalne izmenjave omogoča številne koristi. Posledično se zastavlja vprašanje, ali družba lahko in na kakšen način oz. v kolikšni meri lahko uveljavlja pravico dostopa do avtorskih del.

Vse izpostavljene dileme pripeljejo do naslednjih temeljnih vprašanj: kaj je v osnovi namen avtorskega prava, čigave interese naj varuje, kaj so utemeljitve namena avtorskega prava in ali so medsebojno združljive ali pa se izključujejo, ali je danes vprašanje ciljev avtorskega prava še relevantno oz. ali je avtorsko pravo v sedanji obliki sploh še relevantno, ter končno, kako je vse to povezano s tehnološkimi spremembami, ki avtorsko pravo močno zaznamujejo od njegovega nastanka do danes?

Avtorsko pravo je inherentno povezano s tehnologijo, saj je njegov nastanek in razvoj zgodovinsko navezan na tehnološke spremembe. Bistvene spremembe in razvoj avtorskega prava so determinirali različni tehnološki dosežki. Naj govorimo o izumu tiska, snemanju zvoka ali pojavu interneta, vedno je razvoj sledil isti metodologiji, in sicer: tehnološka sprememba, vpliv na dotedanje poslovne modele deležnikov na trgu in pravna rešitev.¹ Utemeljitev avtorskega prava, ki se kažejo predvsem v dualiteti naravnopravnih (*droit d'auteur*) in utilitarističnih (*copyright*) argumentov, pa so posredno ali neposredno, ne glede na tehnološko kompleksnost in vse večjo posrednost med ciljem in rešitvijo, iste.² To je pogosto pripeljalo do

¹ O zgodovinskem razvoju avtorskega prava gl. Patterson, 1968; Deazley et al., 2010; Litman, 2001.

² O utemeljevanju avtorskega prava gl. Bently et al., 2018, str. 34–42; Goldstein in Hugenholtz, 2019, str. 6–11, Hettinger, 1989; Merges, 2011.

precej s strani teorije kritiziranih rešitev v sodobnem avtorskem pravu, kar se je še posebej izrazilo konec 20. stoletja s pojavom digitalnih tehnologij in interneta.³

Danes smo priča hitremu razvoju še bolj zmogljivih informacijskih tehnologij, katerih vrhunec trenutno predstavlja generativna umetna inteligenca (GenUI).⁴ Pojav GenUI je za kreativno industrijo in hkrati tudi za avtorsko pravo izjemen mejnik, saj so spremembe, ki jih prinaša, bistveno večje od prejšnjih tehnoloških skokov. GenUI namreč prinaša ne le kvantitativnih, ampak tudi globoke vsebinske posege v tradicionalna razmerja v ustvarjalni industriji. Celotni poslovni modeli v ustvarjalni industriji se spreminjajo.⁵ Kot ponazoritev tega raziskave navajajo, da je približno 57 % vsebin na spletu generiranih ali prevedenih s pomočjo GenUI,⁶ trend pa kaže na skoraj popolno okupacijo spleta z GenUI-generiranimi vsebinami in subjekti – boti (t. i. *dead internet theory*).^{7, 8}

Kako bo to vplivalo na avtorsko pravo in zakaj je to sploh pomembno za avtorsko pravo? Večina strokovnjakov s področja avtorskega prava in uradi za intelektualno lastnino se v uradnih poročilih osredotočajo na posamezna vprašanja, ki jih prinaša GenUI in druge napredne tehnologije, ter ponujajo rešitve za njihovo vključitev v obstoječi sistem avtorskega prava, kar ustreza praktičnim potrebam sedanjosti.⁹

Vendar se mora avtorsko pravo kot eden osrednjih pravnih mehanizmov kreativne industrije holistično pripraviti in opredeliti do omenjenih tehnoloških sprememb, saj GenUI in druge visoke tehnologije pred avtorsko pravo postavljajo velike izzive in, kar je še pomembneje, pod vprašaj postavljajo same temelje in namen tega instituta¹⁰ ter vzbujajo »hamletovski dvom«: ali je avtorsko pravo danes ovira razvoju družbe ali orodje za spodbudo razvoja?

³ O spremembah avtorskega prava ob koncu 20. stoletja gl. Litman, 2001; Stokes, 2019; Samuelson, 1990; Hugenholtz, 2019.

⁴ Termin GenUI se nanaša na sisteme, ki na podlagi algoritmov strojnega učenja in nevronske mreže generirajo nove vsebine. O tehničnih temeljih UI gl. Anantrasirichai in Bull, 2022, str. 589–600.

⁵ Gl. Anantrasirichai in Bull, 2022.

⁶ Gl. Thompson et al., 2024, str. 1763–1775.

⁷ O »*dead internet theory*« gl. Muzumdar et al., 2025; Constantino, 2024; Murray, 2025,

⁸ Leta 2026 se je pojavilo tudi socialno omrežje, namenjeno izključno GenUI (LLM) botom, imenovano »Moltbook«, več o tem gl. Dobuski, 2026.

⁹ Tako gl. EUIPO, 2025; U.S. Copyright Office, 2024; UK Intellectual Property Office, 2024; Hugenholtz in Quintais, 2021, v Sloveniji Bogataj Jančič, 2021; Damjan, 2023.

¹⁰ Lemley, 2024.

Iz tega razloga je namen tega poglavja v monografiji pristopiti k problematiki z vidika višje ravni abstrakcije, upoštevajoč načelo ekonomičnosti. Menim, da je treba razmerje med GenUI in avtorskim pravom obravnavati skozi problematiko argumentacije in utemeljevanja avtorskega prava *per se*, saj ta tehnološki dosežek ter inherentna povezava med tehnologijo in avtorskim pravom ustvarjata idealno platformo za poglobljeno analizo ter (re)konceptualizacijo avtorskega prava in njegovih osnovnih izhodišč. Če avtorsko pravo želi ohraniti vlogo osrednjega pravnega mehanizma kreativne industrije, mora ustrezno odgovoriti na tehnološke izzive prihodnosti. Predhodna in jasna utrditev namena avtorskega prava predstavlja torej *conditio sine qua non* pri naslavljanju teh izzivov.

V tem kontekstu k doseganju namena pristopam v sorazmerno strnjeni obliki. Za uvodom drugi razdelek tega poglavja skozi kratko zgodovinsko analizo nastanka in razvoja avtorskega prava, od pojava tiska do digitalne dobe, izriše jasno sliko o tem, kako so tehnološke spremembe ter interesi različnih skupin deležnikov dominantno vplivali na nastanek avtorskega prava. V tretjem razdelku je s preučevanjem osnovnih utemeljitev in argumentov avtorskega prava predstavljeno, katere filozofsko-pravne argumente so deležniki uporabili kot temeljni kamen za ustvarjanje avtorskega prava in na katerih tudi danes v različnih oblikah stoji in se razvija (ali zgolj širi) avtorsko pravo. V četrtem razdelku je skozi analizo razmerja med avtorskim pravom in tehnologijo izpostavljeno, na kakšen način tehnološke spremembe in potreba po nenehni prilagoditvi predstavljajo poseben izziv za avtorsko pravo. V posebnem podrazdelku pa izpostavim izzive GenUI v avtorskem pravu skozi prizmo temeljnih argumentov. V zaključku so strnjene končne ugotovitve, vključno s tezo in predlogom, da so za iskanje odgovorov na tehnološke izzive digitalnih časov, posebej izzive GenUI, za avtorsko pravo izhodiščne točke temeljni argumenti avtorskega prava in temeljno ravnovesje na relaciji avtor – družba. Brez odgovora na vprašanje, kaj je dejanski namen avtorskega prava in katere cilje bi avtorsko pravo naj doseglo, avtorsko pravo tvega, da postane skupek pravil, ki ohranja *status quo* v poziciji moči na ustvarjalnem trgu, ki ne odraža ciljev, ki so, vsaj deklarativno, propagirani v izvornih utemeljitvah avtorskega prava.

2 **Zgodovina in razvoj avtorskega prava**

2.1 **Zgodnje avtorsko pravo – tiskarji, založniki in privilegiji**

Vzrokov in argumentov za nastanek avtorskega prava je več, vendar je povod zanj nedvomno tehnologija. Umetniška, literarna in druga intelektualna dela so nastajala skozi celotno zgodovino človeštva (*homo creatus*),¹¹ vendar je množična reprodukcija del, tj. pojav tehnologije, ki je to omogočila, predstavljala prelomno točko k razvoju avtorskega prava.¹² Tehnološka sprememba je vplivala na interese ključnih udeležencev (založnikov, tiskarjev in avtorjev) do te mere, da je bilo treba na tem področju pravno ukrepati.¹³

Začetek te zgodbe teoretiki najpogosteje navezujejo na izum tiska leta 1476.¹⁴ Pred tiskom je potekal proces razmnoževanja knjig z glasnim branjem, zapisovanjem in postopnim prepisovanjem, ki je običajno trajal dolgo in ni zagotavljal zvestobe izvirnemu besedilu, kar je ogrožalo njegovo avtentičnost. Prodajalci knjig so besedila odkupovali od avtorjev, jih razmnoževali in prodajali naprej, avtorji pa so bili zadovoljni že s tem, da so njihove rokopise kopirali in širili.

S pojavu tiska se je ta proces korenito spremenil. Prvič, število izvodov je eksponentno naraslo, saj je bil postopek razmnoževanja bistveno hitrejši, kar je omogočilo množično distribucijo knjig. Drugič, kakovost kopij se je izenačila z originalom – razlike med prvo verzijo in ponatisom so postale neopazne, kar je povečalo dostopnost vsebin. Tretjič, založniki so se soočili z novim stroškovnim modelom; prej so imeli zanemarljive fiksne, a visoke variabilne stroške (prepisovanje), zdaj pa so prevladovali visoki fiksni stroški nastavitve stroja in nizki variabilni stroški na posamezen izvod.¹⁵

Navedene tehnološke spremembe so založnikom prinesle nove izzive oz. bistveno drugačna poslovna tveganja. Založnik je namreč še naprej nosil visoke stroške opreme in izdelave prvega izvoda ter je moral sprejeti tveganje priprave in natisa

¹¹ O tem gl. Oman, 1996, str. 450; Spaić, 1983, str. 14; Atkinson in Fitzgerald, 2014, str. 3–13; Witty, 2017; de la Durantaye, 2007.

¹² Craig, 2017, str. 602; Litman, 1989, str. 276–278.

¹³ Bently et al., 2018, str. 37–38; Atkinson in Fitzgerald, 2014, str. 15–22; Hugenholtz, 2000; Ginsburg, 1990, str. 997; Eger in Scheufen, 2012, str. 5–9; Fischman-Afori, 2012, str. 12–15; Spaić, 1983, str. 18–19; Oman, 1996, str. 45; Bogataj Jančič, 2008, str. 18–19.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Fischman-Afori, 2012, str. 6.

prve verzije, za katero ni mogel vedeti, ali se bo uspešno prodajala ali ne. Ko je knjiga postala priljubljena, so drugi založniki lahko hitro in poceni reproducirali izvod ter ga ponujali po nižji ceni kot izvirni založnik, s čimer so mu onemogočali, da bi pobral sadove svojega dela. Zaradi takšne nelojalne konkurence so založniki začeli iskati pravne mehanizme za varstvo svojih interesov na trgu književnih del.¹⁶

Prvi model ureditve založniškega trga v Angliji in Evropi¹⁷ so bili monopoli vladarjev oz. privilegiji.¹⁸ Privilegij je dovoljeval tiskanje, reproduciranje in prodajo knjig izključno licenciranim (privilegiranim) založnikom, kar je posredno omogočalo tudi cenzuro, saj je oblast posredno skozi privilegirane založniške družbe odločala tudi, kdo lahko tiska in katere knjige je dovoljeno tiskati.¹⁹

Iz tega izhaja, da je zgodba o avtorskem pravu že v zgodnji fazi razvoja bila orodje za spodbudo in varstvo podjetniških interesov, tj. odziv interesnih skupin na tehnološki prelom, ki je bistveno vplival na način ustvarjanja, reproduciranja del ter širjenje informacij v družbi.

2.2 Prva zakonodaja avtorskega pomena – Statute of Anne in druge

Naraščajoče povpraševanje po knjigah, vse močnejša konkurenca na založniškem trgu ter postopna osamosvojitev ustvarjalcev od tradicionalnih mecenov so začeli postavljati pod vprašaj smiselnost in upravičenost obstoječih založniških privilegijev. Hkrati je naraščala potreba po pravni analizi in konceptualni distinkciji znotraj samega izdelka na trgu knjig. Z drugimi besedami, treba je bilo podati odgovor na temeljno vprašanje: ali sta knjiga kot fizični predmet in njena vsebina isto oz. kdo je njen dejanski lastnik: lastnik knjige, založnik ali avtor zapisanega besedila?²⁰

Tako je bilo nujno pravno opredeliti in argumentirano utemeljiti razliko med avtorskim delom kot nematerialno stvaritvijo in njegovim materialnim nosilcem. Potrebno je bilo razumeti, da se vsebina stvaritev človeškega intelekta, denimo

¹⁶ O zgodovinskem monopolnem položaju tiskarjev gl. Atkinson in Fitzgerald, 2014.

¹⁷ Eger in Scheufen, 2012, str. 9–10.

¹⁸ Pomembno se zdi izpostaviti, da je od tega trenutka logika monopola oz. izključnih pravic postala dominantna logika avtorskega prava, skozi čas se je spreminjala zgolj oblika monopolizacije.

¹⁹ Prvi znani monopoli so bili podeljeni v Benetkah leta 1469. V Angliji je bila zelo znana londonska Založniška družba (ang. Stationers' Company), ki je na podlagi kraljevega dovoljenja dodeljevala monopole tiskarjem, ti pa so morali znotraj ceha strogo upoštevati njegove predpise. Več o tem gl. Patterson, 1968, str. 20–142; Spaić, 1983, str. 18.

²⁰ Bogataj Jančič, 2008.

literarnih, umetniških in znanstvenih del, ne izčrpa z njihovo enkratno uporabo in da uporaba del s strani enega *per se* istočasno ne izključuje uporabe drugih.²¹

V Angliji so na oblikovanje zgodnje teorije avtorskega prava ključno vplivala učenja *Locke*, zlasti njegova teorija o človekovi svobodi, delu in naravni pravici do lastnine. Iz teh izhodišč se je razvila teorija avtorja kot kreatorja, ki z delom lastnega uma in telesa ustvarja duhovno stvaritev.²² Ker je delo rezultat avtorjevega lastnega dela, mu po logiki naravnega prava pripadajo tudi sadovi tega dela.²³

Iz tega filozofskega temelja se je izpeljala pravna konstrukcija, po kateri ima avtor izključno in absolutno pravico do svojega dela, podobno kot lastnik materialne stvari. S tem se je vzpostavila konceptualna povezava med materialno lastnino in intelektualno lastnino. Vendar pa teoretiki opozarjajo, da so zgodovinsko gledano dejansko vlogo pri uveljavljanju diskurza o avtorju in avtorskih pravicah odločilno vlogo še naprej imeli založniki. Ti so v kontekstu umika starega sistema privilegijev in vladarskih monopolov prepoznali prednosti v novi ideološki paradigmi naravnih pravic. Ko so privilegiji začeli izgubljati svojo legitimnost, saj so jih začeli pridobivati tudi avtorji, so založniki svoje interese preusmerili v novo obliko pravnega varstva, tj. v izključnost avtorske pravice.²⁴

Avtorji so v tem obdobju praviloma pogodbeno prenašali vse pravice na založnike, zato je bil boj za avtorja v resnici boj založnikov brez privilegijev proti tistim, ki so jih še vedno imeli.²⁵ Šlo je za prerazporeditev moči na založniškem trgu in iskanje novih filozofskih in pravnih temeljev, ki bi na eni strani ustrezali duhu razsvetljenstva ter ohranili monopolni položaj založnikov na drugi.²⁶ Tako se je vzpostavilo nenavadno zavezništvo²⁷ med avtorji in založniki, vendar predvsem v korist slednjih. Ta prelomni trenutek je *Hugenholtz* označil kot »veliko krajo« (ang. the great copyright robbery), saj avtorji formalno postanejo središče pravnega diskurza, praktične koristi pa si še naprej lastijo založniki.²⁸

²¹ Prav tam.

²² Locke, 1690; Chatterjee, 2020.

²³ Hugenholtz, 2000.

²⁴ Gl. Bogataj Jančič, 2008, str. 19 in tam navedeno literaturo; Spaić, 1983, str. 19; Hugenholtz, 2000.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Deazley et al., 2010

²⁷ Bogataj Jančič, 2008.

²⁸ Hugenholtz, 2000.

Kot posledica zgoraj izpostavljenih diskurzov je prišlo do prve uzakonitve pravic avtorjev. Prvi zakon, ki je izrecno opredelil avtorja kot nosilca pravic in hkrati prvi zakon z avtorskopravno vsebino, je bil angleški *Statute of Anne* iz leta 1710.^{29, 30}

Po vzoru angleške zakonodaje se je avtorsko pravo razvijalo tudi v Združenih državah Amerike (ZDA), kjer je bila ideja *Statute of Anne* deloma povzeta v prvi zvezni zakonodaji.³¹ Vendar pa v ZDA naravnopravna teorija nikoli ni dosegla prevladujoče vloge kot v Evropi.³² Prav tako je tudi Združeno kraljestvo postopno zapuščalo idejo avtorske pravice kot naravne pravice. Zato so se v ZDA in kasneje v Združenem kraljestvu uveljavile utilitaristične utemeljitve avtorske zaščite, kar se odraža v znani ustavni klavzuli o intelektualni lastnini.³³ Ta utilitaristična doktrina je, skupaj z različnimi ekonomsko-političnimi predpostavkami, zaznamovala nastanek sistema *copyright* znotraj anglo-ameriškega pravnega reda ter vplivala na razvojne razlike med pravnimi tradicijami, ki so prisotne še danes.

V nasprotju z ZDA in Združenim kraljestvom sta se v Nemčiji in Franciji avtorski zakonodaji razvili na lastnih filozofskih temeljih, močno zaznamovanih z doktrino naravnih pravic in osebnostno teorijo avtorja.³⁴ V Nemčiji so imela odločilen vpliv dela *Kanta*³⁵ in *Hegla*,³⁶ ki sta poudarjala povezavo med avtorskim delom in avtorjevo osebnostjo kot emanacijo volje avtorja.³⁷ V Franciji je na razvoj avtorskega prava vplivala idejna zapuščina francoske revolucije, ki je razprave o svobodi, lastnini in posameznikovih pravicah prenesla tudi na področje intelektualne lastnine.³⁸ Notranja napetost med dvema idejama, na eni strani idejo avtorstva kot izvora stvaritve in upravičenca do lastninske pravice ter na drugi strani idejo znanja kot skupnega družbenega dobra, je dolgo časa oblikovala razpravo.³⁹ Prevladala je prva,

²⁹ Gl. pod op. 13.

³⁰ Ta zakon je avtorjem podelil 14-letno izključno pravico do objave del z možnostjo enkratnega podaljšanja za dodatnih 14 let. Cilj zakona je bil končati monopole, ki so jih založniki uveljavljali na podlagi *common law* pravil in ki so jih ti poskušali ohraniti tudi po razpadu sistema privilegijev.

³¹ Gl. člen I, §8, cl. 8 Copyright Act of 1790, ch. 15, 1 Stat. 124 (1790).

³² O tem, zakaj se v ZDA naravno pravo ni uveljavilo v prid utilitarizmu, gl. Ginsburg, 1990, str. 991–995; Baldwin, 2014.

³³ Ta določa, da ima Kongres pooblastilo, da spodbuja napredek znanosti in uporabnih umetnosti, tako da za omejen čas podeli avtorjem in izumiteljem izključno pravico do njihovih spisov in izumov. O tem gl. podrobneje Ginsburg, 1990; Baldwin, 2014.

³⁴ Ginsburg, 1990.

³⁵ Kant, 1785, str. 403–417.

³⁶ Hegel v Bently in Kretschmer (ur.), 1821.

³⁷ Ginsburg, 1990.

³⁸ Prav tam, str. 1005–1022.

³⁹ O tem gl. Bogataj Jančič, 2008, str. 27–28.

ki je postavila temelje za nastanek francoskega koncepta *droit d'auteur* s poudarkom na osebnostni, naravni vezi med avtorjem in delom.

2.3 Sodobno avtorsko pravo – internacionalizacija, sorodne pravice in digitalizacija

Nadaljnji razvoj avtorskega prava konec 19. in v 20. stoletju zaznamuje prehod iz nacionalnih okvirov v sfero mednarodne trgovine, kjer so podjetniški interesi dokončno prevladali nad »romantično« podobo avtorja.⁴⁰ To se odraža v vse širšem utilitarističnem utemeljevanju razvoja avtorskega prava, ne glede na to, h kateremu sistemu sodi. Čeprav je Bernska konvencija za varstvo književnih in umetniških del⁴¹ kot osrednji mednarodni mehanizem avtorskega prava sprva kodificirala osebnostna izhodišča sistema *droit d'auteur*, so prav ti standardi, zlasti moralne pravice, dolgo zadrževali ZDA pred pristopom k tej konvenciji, saj so omejevali podjetniško svobodo pri komercialnem izkoriščanju del.⁴²

Ključni prelom k podjetniški paradigmi se je zgodil z uveljavitvijo sorodnih pravic prek Rimske konvencije za varstvo izvajalcev, proizvajalcev fonogramov in radiodifuznih organizacij leta 1961.⁴³ Te pravice niso bile več utemeljene na individualni ustvarjalnosti (četudi je precej evropskih držav še naprej vsaj deklaratorno ostalo v sistemu avtorskih pravic), temveč na varstvu finančnih in organizacijskih vložkov producentov in radiodifuznih ustanov, kar potrjuje tezo, da pravo ne varuje več le duha, temveč kapital.⁴⁴ Ta proces je dosegel vrhunec s Sporazumom o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine⁴⁵ (Sporazum TRIPS) leta 1994, ki je avtorsko pravo podredil logiki Svetovne trgovinske organizacije (STO), s čimer je intelektualna lastnina postala ključno sredstvo globalne gospodarske prevlade.

⁴⁰ Ginsburg, 1990, str. 991–995.

⁴¹ Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/92.

⁴² O dolgotrajnem odporu ZDA do pristopa k Bernski konvenciji gl. Ricketson in Ginsburg, 2006, str. 32, 42–44 in 165–175.

⁴³ Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 9/96.

⁴⁴ Ta pa bi po utilitaristični logiki s svojo širitvijo spodbujal ustvarjanje novih avtorskih del, katera (ne glede na kakovost, ker avtorsko pravo ne štiti le kakovostna avtorska dela) istočasno prispevajo k širitvi znanja, inovacij in so v korist družbe.

⁴⁵ Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 21/95, str. 116.

Digitalizacija je ta trend le še stopnjevala, saj so nove *sui generis* pravice, denimo v EU pravica izdelovalcev baz podatkov⁴⁶ in založnikov medijskih publikacij,⁴⁷ postale neposredno orodje za ohranjanje poslovnih modelov pred tehnološkimi platformami. Poleg direktiv EU, ki so te pravice uvedle, so posebej pomembno vlogo v času digitalizacije igrale nove oblike tehnološkega nadzora nad uporabo del skozi mehanizme, opredeljene v WIPO »internetnih pogodbah«,⁴⁸ Direktivi 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi⁴⁹ (Direktiva 2001/29) v EU in Digital Millennium Copyright Act⁵⁰ (DMCA) v ZDA. ZDA so uzakonile tehnične ukrepe za zaščito (ang. TPMs),⁵¹ s čimer je tehnologija sama postala izvrševalec prava, kar je privedlo do stanja, kjer koda nadomešča pravno normo, pogosto na škodo javnega interesa in temeljnega avtorskega ravnesja.⁵²

3 Utemeljitev avtorskega prava

V prejšnjem razdelku je bilo izpostavljeno, da so nastanek in oblikovanje sistemov avtorskega prava determinirali zgodovinski kontekst, tehnološke spremembe ter pragmatični interesi udeleženih strani. Kljub temu pa temeljna filozofska izhodišča in utemeljitve avtorskega prava, oblikovana v tem obdobju, še danes v različnih oblikah predstavljajo osnovo sodobnih avtorskopравnih sistemov.⁵³ Posledično se tudi zakonodajalci na mednarodni, regionalni in nacionalni ravni še vedno posredno ali neposredno sklicujejo na te temeljne argumente ter si prizadevajo, da bi avtorsko zakonodajo utemeljili na eni ali več filozofsko-pravnih utemeljitvah.⁵⁴

⁴⁶ Direktiva 96/9/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. marca 1996 o pravnem varstvu baz podatkov (UL L 77, 27. 3. 1996, str. 20–28).

⁴⁷ Direktiva (EU) 2019/790 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. aprila 2019 o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu (Direktiva 2019/790; UL L 130, 17. 5. 2019, str. 92–125).

⁴⁸ Pogodba Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o avtorski pravici (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 2/99) in Pogodba Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o izvedbah in fonogramih (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 2/99).

⁴⁹ UL L 167, 22. 6. 2001, str. 10–19.

⁵⁰ Pub. L. No. 105–304, 112 Stat. 2860, 1998.

⁵¹ Bently et al., 2018, str. 35.

⁵² Gl. razdelek 4.

⁵³ Goldstein in Hugenholtz, 2019, str. 5–7; Bogataj Jančič, 2008, str. 34.

⁵⁴ Kot primer je še veljavna klavzula v Ustavi ZDA, ki predstavlja jasno izhodišče za zakonodajalce, na drugi strani pa zakonodajalci v EU poskušajo pomiriti dve različni ideji. Gl. Direktivo 2001/29 in Direktivo 2019/790, ki uporabljata utilitaristični argument, četudi veliko držav članic EU izhaja iz sistema avtorskih pravic (*droit d'auteur*).

Kadar govorimo o klasifikaciji argumentov oz. teorijah avtorskega prava, različni teoretiki opredeljujejo različna izhodišča. Vendarle je doktrina večinoma soglasna, da v osnovi govorimo o dveh dominantnih utemeljitvenih sklopih avtorskega prava, ki ju dopolnjuje več šibkejših oz. pomožnih teorij.⁵⁵

Prva skupina izhaja iz naravnopravnega pogleda na avtorstvo, avtorja in njegovo pravico, pri čemer v ospredje postavlja avtorja, njegovo delo oz. osebnost. Avtorsko delo je v tem kontekstu emanacija in produkt človeškega uma, odraz avtorjeve osebnosti, ki ima naravno pravico do zaščite svojega dela. Ta pravica izvira neposredno iz same človeške narave, družba pa je dolžna zagotoviti njeno pravno priznanje in uresničevanje.⁵⁶ V evropskem kontekstu, zlasti v Nemčiji in Franciji, se avtorsko delo razume kot odraz avtorjeve osebnosti, medtem ko so zgodnji koncepti avtorskih »naravnih« pravic v Angliji temeljili na ideji, da ima vsaka oseba naravno pravico do sadov svojega truda in dela. V obeh različicah je torej utemeljena naravna pravica avtorja, ki pa se filozofsko razlikuje glede na temelj, na katerem sloni.⁵⁷

Druga skupina temelji na t. i. utilitarističnih argumentih, ki poudarjajo širšo družbeno funkcijo avtorskih del in ustvarjalcev, zlasti v kontekstu razvoja znanja, inovacij in splošne družbene koristi.⁵⁸ V teoriji je znan tudi kot argument spodbude. V nasprotju s teorijo o naravni pravici se osredotoča na korist družbe in ne na avtorja. Cilj avtorskega prava torej ni opredeliti, kaj je dobro, pošteno in pravično oz. kaj bi moralo biti (ang. *ought to be*), temveč kaj je najbolj koristno za družbo kot celoto. Na podlagi tega argumenta je za družbo nujno, da avtorjem omogoči okolje, ki jih spodbuja k ustvarjanju. Sredstvo zagotavljanja spodbude je prav izključna pravica avtorja, saj bo, po utilitaristični teoriji, avtor ustvarjal le, če bo imel zagotovljeno korist od svojih del. Dela pa prispevajo k razvoju znanja in inovacij v sami družbi.

Najpomembnejša razlika do naravnopravne teorije je v tem, da utilitaristična teorija v središče postavlja družbeno korist in razvoj znanja, iz česar izhaja, da vsaka izključna pravica avtorja lahko obstaja le, če je kot takšna nujna in če se brez nje ne da zagotoviti spodbude avtorjem, da ustvarjajo in s tem razvijajo znanje v korist

⁵⁵ Poleg osnovnih dveh obstajajo še argumenti svobode govora (izhaja v osnovi iz naravnopravnega argumenta), neoliberalni argument (ki je bližje utilitarizmu) in argument demokracije (ki je pomožni argument utilitarizma). Več o teorijah utemeljevanja gl. Bently et al., 2018, str. 38–44.

⁵⁶ Trampuž v Trampuž (ur.), 1997, str. 18.

⁵⁷ Bently et al., 2018, str. 39–44; Goldstein in Hugenholtz, 2019; Chatterjee, 2020; Hegel v Bently in Kretschmer (ur.), 1821; Bogataj Jančič, 2008, str. 42–43; Trampuž v Trampuž (ur.), 1997, str. 18.

⁵⁸ Tako Bogataj Jančič, 2008, str. 33–36.

družbe. Avtor torej nima izvirne in naravne pravice do dela, temveč, po mnenju utilitaristične teorije, velja, da avtor brez izključne pravice kot spodbude dela ne bi niti ustvaril. V tem primeru lahko avtorsko pravico razumemo kot nujno »zlo«, ki ga mora družba sprejeti, saj brez njega del ne bi bilo.⁵⁹ V tem kontekstu ne smemo spregledati, da so tudi utilitaristični argument o spodbudi v praksi pogosto instrumentalizirali prav podjetniški subjekti. Ti so skozi retoriko o nujnosti varstva avtorja dejansko uveljavljali zaščito lastnih investicij, s čimer se je teoretična spodbuda za ustvarjanje v industrijskem okolju prelevila v pravno sredstvo za ohranjanje tržnih monopolov (boj naravnopravne monopolizacije proti utilitaristični monopolizaciji).⁶⁰

Četudi teoretiki s področja avtorskega prava poudarjajo, da pomen posamičnih argumentov danes ni več tako odločilen kot v preteklosti ter da se argumenti bolj ali manj uporabljajo kombinirano,⁶¹ menim, da je utemeljevanje namena, funkcije in ciljev avtorskega prava še naprej zelo pomembno vprašanje. Na to kažejo naslednji dejavniki:

- Prvič, različna kulturno-filozofska izhodišča in konceptualne razlike, iz katerih so se razvili različni argumenti avtorskega prava v različnih državah (nem. Kulturkampf).⁶² Ta izhodišča in razlike obstajajo tudi danes. Že samo različno terminološko poimenovanje avtorskega prava (ang. copyright in franc. droit d'auteur oz. nem. Urheberrecht) nakazuje na fundamentalno različno razumevanje, kaj naj bi bil osrednji pojem in namen avtorskega prava.
- Drugič, konceptualne razlike, na katerih temelji razlikovanje in razumevanje različnih argumentov avtorskega prava, še naprej močno vplivajo na razumevanje konkretnih vprašanj in institutov avtorskega prava ter več konkretnih institutov, ki so *per excellence* posledica konceptualnih razlik, ki izhajajo iz različnih utemeljitev avtorskega prava. Za ponazoritev lahko omenimo različno razumevanje vloge moralnih pravic avtorja,^{63, 64} prenosljivosti

⁵⁹ Bently et al., 2018, str. 42.

⁶⁰ Več o tem gl. Lessig, 2004, str. 70–73.

⁶¹ Bently et al., 2018.

⁶² Tako tudi Baldwin, 2014, str. 17; Ginsburg, 1990, str. 1005.

⁶³ O moralnih pravicah gl. Simon, 2023.

⁶⁴ Trampuž v Trampuž (ur.), 1997, str. 70–72.

pravic,⁶⁵ izjeme in omejitve, avtorska dela iz delovnega razmerja ter doktrinarno tudi originalnost avtorskih del (ang. work vs individuality).⁶⁶

- Tretjič, izzivi, pred katere digitalizacija postavlja avtorsko pravo. To je že po svoji naravi posebej povezano s tehnologijo, saj so avtorska dela v digitalnem okolju *per se* internacionalna in že takoj z objavo prečkajo državne meje, kar postavlja istočasno dva pomembna izziva za zakonodajalca, in sicer digitalizacijo (inherentna povezavo med tehnologijo in avtorskim pravom) ter internacionalizacijo (razlike med sistemi copyright in droit d'auteur).

Posledično, vsakič ko pride do spremembe, ki močno vpliva na avtorsko pravo, se te konceptualne razlike ponovno pojavijo. To je velik izziv za zakonodajalce in vse tiste, ki želijo vplivati na zakonodajni proces, zlasti v trenutkih, ko je zaradi spremenjenih okoliščin (beri: tehnološkega napredka) treba ponovno vzpostaviti ravnoesje med različnimi interesi in posledično prilagoditi zakonsko ureditev.⁶⁷ Menim, da v tem procesu zgolj sklicevanje na kombinacijo argumentov, ki so na filozofsko-teoretični, posledično pa na praktični ravni tudi precej različni in včasih celo nasprotujoči,⁶⁸ ne sme biti dovolj. To je posebej izraženo pri drastični tehnološki spremembi (pojav tiska, interneta ali GenUI), ki ključne procese v ustvarjalni industriji spreminja tako, da ustvarja nove in do tedaj nemogoče načine ustvarjanja, reproduciranja ali distribucije avtorskih del ter ne le kvantitativno, temveč kvalitativno posega v temeljna razmerja in koncepte na ustvarjalnem trgu. V takih okoliščinah je nujno potrebno same temelje avtorskega prava analizirati ponovno in avtorsko pravo prilagoditi v najboljšem interesu bistveno pomembnih in nenadomestljivih subjektov na ustvarjalnem trgu, tj. avtorjev in družbe.⁶⁹

⁶⁵ Baldwin, 2014, str. 26–28.

⁶⁶ Koncept originalnosti kot avtorjeve lastne intelektualne stvaritve je bil v EU harmoniziran s sodno prakso Sodišča EU. Več o tem gl. Rosati, 2013, str. 75–93.

⁶⁷ Litman, 2001.

⁶⁸ Bogataj Jančič, 2008, str. 39–48.

⁶⁹ Iz izvirnih besedil, iz katerih se je razvil argument naravnega prava (»lockeanska teorija lastnine« ipd.), lahko ugotovimo, da naravnopravna utemeljitev v osnovi ne zagovarja absolutizacijo pravice lastnika (avtorja). O tem gl. Hughes, 1988.

4 Tehnologija in avtorsko pravo

4.1 Odnos tehnologije in avtorskega prava - uvod

V prvem delu tega poglavja monografije je bila predstavljena zgodba o razvoju in utemeljevanju avtorskega prava kot vsebinski izziv, ki izhaja iz razvoja, nastanka, utemeljevanja in podjetniških interesov, ki so zaznamovali razvoj avtorskega prava. V drugem delu pa so temu dodani še izzivi tehnoloških sprememb s posebnim poudarkom na digitalnih izzivih in GenUI kot posebnem tehnološkem izzivu v kontekstu argumentov avtorskega prava. Opredelil bom, kako so ti izzivi po eni strani izziv, po drugi pa tudi kazalec, ki kaže na potrebo po preučevanju osnovnih temeljev avtorskega prava in utrditve zgoraj omenjenega ravnovesja.

V članku Copyright Law and Technological Change *Jessica Litman* navaja: »To je zgodba o zasebnih strankah, interesih in neustavljivem tehnološkem razvoju« (prev. Jovanović N.).⁷⁰ Tehnološke spremembe so, kot je bilo v prejšnjih poglavjih nakazano, močno zaznamovale razvoj avtorskega prava že pri njegovem nastanku. Vendar je ta vpliv tehnologije doživel svoj polni razvoj s pojavom interneta in digitalnih tehnologij, ko se je za ustvarjalce avtorskih vsebin in imetnike pravic konceptualno spremenil celoten sistem ustvarjanja, reproduciranja in prenosa avtorskih vsebin. Iz tega razloga so imetniki pravic (ne nujno tudi avtorji) zahtevali dodatno, ne le pravno, temveč tudi tehnološko varstvo. Posledično je ta interes prevladal, ne da bi se temeljito pretehtali temeljni interesi na relaciji družba-avtor, ki so v osredju utemeljevanja samega avtorskega prava.⁷¹ Danes to pomanjkanje ravnovesja na višjo raven izpostavlja problem GenUI, ki po mojem mnenju avtorsko pravo ponovno postavlja pred preučevanje temeljnih konceptov in razlik avtorskega prava, ki ga zaznamujejo tako na filozofski kot na praktični ravni. Če je podjetniške interese bilo vsaj posredno možno utemeljevati na argumentih avtorskega prava, z GenUI tega več ni možno brez njihove ponovne analize.

Preden izpostavim ključne tehnološke izzive, ki so zaznamovali avtorsko pravo v digitalnih časih, je treba za razumevanje razmerja med pravom in tehnologijo na kratko opredeliti koncept tehnološke nevtralnosti v kontekstu avtorske zakonodaje kot izhodiščni koncept v razmerju med avtorskim pravom in tehnologijo.

⁷⁰ Litman, 1989, str. 275. Izvirno besedilo se glasi »This is a story about private parties, vested interests, and the inexorable pace of technological change«.

⁷¹ Thompson et al., 2024.

Tehnološka nevtralnost avtorske zakonodaje namreč zahteva, da naj bi se pravila avtorskega prava razlagala enako v analognem in digitalnem okolju.⁷² Z drugimi besedami, avtorska zakonodaja mora biti oblikovana tako, da je neodvisna od posamezne tehnologije ter ne daje prednosti niti ne diskriminira določenih tehnologij, ko se te razvijajo in spreminjajo. Ta princip je znan in se je razvijal tako v evropski zakonodaji⁷³ kot tudi v zakonodaji in praksi ZDA.⁷⁴ V osnovi je namen tega koncepta zavarovati avtorsko pravo prav pred tehnološkimi spremembami, ki bi pravila z eno tehnološko spremembo popolnoma izničila in bi bilo treba celoten sistem pravil znova prilagajati.

Ne glede na to, je princip tehnološke nevtralnosti tudi kritiziran. Teoretiki poudarjajo, da četudi je tehnološka nevtralnost zelo pomemben koncept, ni povsem jasno, kaj točno naj bi tehnološka nevtralnost vsebinsko bila oz. kako bi se v praksi uveljavila in dosegla.⁷⁵

Iz tega razloga je pravilno razumevanje tehnološke nevtralnosti ključno za razumevanje razmerja med avtorskim pravom in tehnologijo, saj lahko dobesedno pristopanje tehnološki nevtralnosti pripelje celo do nasprotnih učinkov.⁷⁶ Če bi naj bila osrednja vloga avtorskega prava v razvijajočem se informacijskem ekosistemu upravičena, mora biti avtorsko pravo vsaj sposobno prilagajanja spreminjajoči se realnosti informacij, spremembam v njihovem pretoku, vrednosti in vlogi v človeških, ekonomskih, kulturnih in družbenih odnosih, ki so neizogiben rezultat tehnološkega razvoja.

Menim, da so prav utemeljitve in namen avtorskega prava ključni kriterij za balansiranje tehnološke nevtralnosti v avtorskem pravu, ker je tehnološka nevtralnost le orodje, ki omogoča konsistentnejša in dlje časa trajajoča pravila, vendar tehnološka nevtralnost ne sme biti izhodiščno načelo, ker tehnološko nevtralna pravila, ki ne dosegajo zastavljenega cilja, ne glede na to koliko nevtralna so, niso učinkovita. V kontekstu avtorskega prava to pomeni, da se morajo biti pravila sposobna usklajeno spreminjati skupaj s tehnologijo ter da ne smejo biti

⁷² Lipinski, 2003.

⁷³ Sodišče EU je načelo tehnološke nevtralnosti izpostavilo na primer v zadevi C-466/12, Nils Svensson proti Retriever Sverige AB, ECLI:EU:C:2014:76 (zadeva *Svensson*).

⁷⁴ Craig, 2017, str. 603.

⁷⁵ Craig, 2017, str. 602–604.

⁷⁶ Prav tam, str. 631–632.

rigidna in zaprta, saj jih to postavi v službo realizacije interesov določenih ekonomsko-dominantnih deležnikov.

4.2 Tehnološki izzivi za avtorsko pravo

4.2.1 Pravna zamuda in pravna negotovost

Prvi izziv, ki ga nekateri teoretiki⁷⁷ izpostavljajo, je splošne narave in se nanaša na (ne)sposobnost avtorskega prava, da sledi tehnološkemu razvoju, in na inherentno povezavo med razvojem tehnologije in avtorskega prava. Tehnologija se praviloma razvija hitreje kot pravo, zato se vedno pojavljata pravna zamuda in posledično pravna negotovost avtorskega prava.

Pravna zamuda je posledica dinamične in nepredvidljive narave tehnologije kot takšne. V hitro spreminjajočem se tehnološkem okolju je ta zamuda še dodatno okrepljena, ker negotovost odlaša čas zakonodajnega ukrepanja in so splošne družbene in ekonomske posledice ob uvedbi nove tehnologije običajno neznane. Ko te posledice postanejo jasnejše, je pravna klasifikacija pogosto zaznamovana z nejasnostmi in težavnimi vprašanji razlage.⁷⁸ Posledično se pravna prilagoditev avtorskega prava tehnološkim spremembam neizogibno dogaja z zamikom. Kot posledica zamika pa nastane pravna negotovost. Kot pomembno je treba poudariti, da je prav zaradi teh izzivov jasna in neposredna utemeljitvena podlaga avtorskega prava ključna za pravočasno prilagoditev hitro spreminjajočemu se tehnološkemu okolju. Bolj ko je namen jasno utrjen, hitreje se najdejo ustrezni odgovori oz. se vsaj zmanjšajo napačne rešitve.

4.2.2 Digitalni izzivi za avtorsko pravo

Digitalizacija je prinesla specifične značilnosti, ki so neposredno izzvale tradicionalne pravne kategorije⁷⁹ in razgradile klasični pojem avtorskega dela kot statične emanacije avtorjevega duha. Te značilnosti, kot so plastičnost, ekvivalenca in ničelni mejni stroški, niso le tehnični parametri, temveč dejavniki, ki povzročajo globoko krizo obeh dominantnih utemeljitev avtorskega prava.

⁷⁷ Depoorter, 2009, str. 1836.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Večina argumentov je povzetih po Samuelson, 1990, str. 324.

Plastičnost digitalnih del uporabnikom omogoča nenehno spreminjanje, re-miksiranje in prekontekstualizacijo vsebin,⁸⁰ kar neposredno trči ob naravnopravno teorijo, ki v ospredje postavlja osebnostno vez med avtorjem in delom. V digitalnem okolju se integriteta dela, ki je ključna za osebnostni pristop (*droit d'auteur*), nenehno izpodbija z amatersko ustvarjalnostjo in »fandom« kulturo.^{81, 82} Čeprav se naravnopravni argument včasih zdi odpornejši na tehnološke spremembe, ker varuje avtorja kot subjekta, se v digitalni dobi pogosto instrumentalizira za omejevanje legitimnih družbenih praks uporabe vsebin. To vodi do stanja, kjer absolutizacija naravne pravice dejansko odtuja delo od njegove družbene funkcije.

Po drugi strani ekvivalenca v binarni kodi briše razlike med književnimi, avdiovizualnimi in programskimi deli, kar postavlja pod vprašaj zakonske kategorije, nekoč vezane na fizične nosilce.

To negotovost dodatno pogloblja izziv hiperpovezovanja, ki ne spreminja le linearne strukture del, temveč neposredno spodkopava klasični koncept priobčitve javnosti.⁸³ Sodišče EU je bilo v zadevah, kot so *Svensson, BestWater*⁸⁴ in *GS Media*,⁸⁵ prisiljeno razviti doktrino »nove javnosti« (ang. *new public*), ki predpostavlja, da hiperpovezava predstavlja priobčitev javnosti le, če je delo naslovljeno na občinstvo, ki ga imetnik pravic ni upošteval ob prvotni objavi. Ta sodni konstrukt razgalja krizo naravnopravne utemeljitve nadzora, saj v digitalnem ekosistemu hiperpovezava dejansko briše jasno mejo med lastnim in tujim delom.⁸⁶

Z utilitarističnega vidika pa doktrina Sodišča EU, posebej v zadevi *GS Media*, kjer se uvede kriterij pridobitnega namena in vednosti o nezakonnosti vira, kaže na prenos odgovornosti na posameznika v imenu varovanja tržnih interesov imetnikov pravic. Hiperpovezave tako niso le tehnično orodje, temveč sredstvo, ki je prisililo avtorsko pravo v redefiniranje osnovnih upravičenj, da bi sploh lahko ohranilo teoretično predpostavko o nadzoru nad distribucijo v digitalnem okolju.

⁸⁰ Lessig, 1999.

⁸¹ U.S. Copyright Office, 2019.

⁸² Samuelson, 1990, str. 324.

⁸³ Stamatoudi, 2021, str. 435–440.

⁸⁴ Zadeva C-348/13, *BestWater* proti Michael Mebes, Stefan Potsch, ECLI:EU:C:2014:2315.

⁸⁵ Zadeva C-160/15, *GS Media* proti Sanoma Media Netherlands BV, Playboy Enterprises International Inc., Britt Geertruidi Dekker, ECLI:EU:C:2016:644.

⁸⁶ Craig, 2017, str. 614.

Za utilitaristični argument je posebej problematična tudi dematerializacija, ki avtorsko pravo (enako tudi sorodne pravice) opravičuje kot nujno »zlo« oz. spodbudo za premagovanje stroškov ustvarjanja. Lahkotnost reproduciranja ob zanemarljivih stroških to predpostavko postavlja pod vprašaj.⁸⁷ Če so stroški produkcije in globalne distribucije skoraj nič,⁸⁸ se zastavlja vprašanje, ali je rigidna izključna pravica še vedno nujno sredstvo spodbude. Praksa cvetenja ustvarjalnosti na platformah, kot sta TikTok ali YouTube, in vzpon alternativnih modelov financiranja (Patreon, neposredne donacije, ang. crowdfunding),⁸⁹ kaže na to, da ustvarjalni procesi danes niso več izključno determinirani s klasičnim avtorskopравnim monopolom.⁹⁰ Avtorska pravica tako v digitalnem okolju izgublja svojo funkcijo nujne spodbude in vse bolj postaja sredstvo za nadzor nad distribucijskimi kanali v korist gospodarskih subjektov.

4.2.3 Tehnološki ukrepi: utilitaristični pragmatizem gospodarskih interesov

Namesto da bi zakonodajalci ob pojavu digitalizacije ponovno preučili in prilagodili temeljne argumente avtorskega prava, so se odzvali s pragmatično, *ex post* pravno intervencijo, t. i. pravnim varstvom tehnoloških ukrepov (DRM).⁹¹ Imetniki pravic so uveljavili tezo, da avtorsko pravo v digitalni dobi brez tehnoloških »ključavnic« ne more izpolnjevati svoje vloge varovanja investicij.⁹² To je vodilo do sprejetja DMCA v ZDA in Direktive 2001/29 v EU, ki sta uzakonila prepoved zaobitve teh ukrepov.^{93, 94}

Posledica te odločitve je, da je tehnološka koda dejansko nadomestila pravno normo. Kritiki upravičeno opozarjajo, da tehnološki ukrepi ne poznajo zakonskih izjem in omejitev (npr. za študij, poučevanje ali arhiviranje), s čimer se neposredno omejuje javni interes⁹⁵ in dostop do kulturne dediščine.⁹⁶ S tem se je potrdilo, da so v digitalni

⁸⁷ Litman 2001, str. 135–140.

⁸⁸ Avtorji danes ustvarjajo avtorska dela s pametnimi telefoni in računalniško produkcijo. Večino stroškov predstavlja oglaševanje in ne produkcija. Gl. <https://investor.shutterstock.com/news-releases/news-release-details/creative-impact-crisis-new-data-shows-why-consumer-connection> (obiskano: 3. 3. 2026).

⁸⁹ Boldrin in Levine, 2008; Kremer, 1998; El Sanyoura in Anderson, 2022; Lessig, 2004; Mora-Cruz et al., 2023.

⁹⁰ Hugenholtz, 2019; Boldrin in Levine, 2008.

⁹¹ Samuelson in Schultz, 2007.

⁹² Bogataj Jančič, 2008.

⁹³ Določba 6. člena Direktive 2001/29.

⁹⁴ Več gl. Bogataj Jančič, 2008; Lessig, 2006.

⁹⁵ Samuelson, 2003.

⁹⁶ Kritično do tehnoloških ukrepov gl. Bogataj Jančič, 2008; Lessig, 2006.

dobi podjetniški interesi ponovno prevladali nad teoretičnimi izhodišči in da smo namesto pravne rešitve, ki bi upoštevala razmerje med avtorjem in družbo, dobili tehnološko rešitev, ki varuje zgolj poslovni model.

4.3 GenUI kot tehnološki izziv utemeljevanja avtorskega prava

Razvoj umetne inteligence, še posebej v njeni generativni obliki, prinaša vrsto novih izzivov tako za avtorsko pravo in za družbo kot celoto. GenUI, ki samostojno generira besedila, slike, glasbo in videoposnetke, neposredno izziva temeljni pojem avtorstva, saj avtorsko pravo že od svojih začetkov neomajno sloni na predpostavki prepoznavnega človeškega ustvarjalca.⁹⁷ Ta premik od človeka k algoritmu odpira kompleksna vprašanja o tem, kje določiti mejo med človeškim prispevkom in avtonomno ustvarjalnostjo stroja ter kakšno vlogo v tem novem ekosistemu sploh še imajo izjeme in omejitve avtorskih pravic. Tipičen primer je rudarjenje podatkov (ang. data mining). Zavedati se je namreč treba, da učenje jezikovnih modelov postaja vse bolj izrazito dobičkonosna in vse manj zgolj raziskovalna dejavnost, kar pomeni, da so obstoječe izjeme v zakonodaji pogosto ugrabljene za namene komercialne ekstrakcije vrednosti iz del prvotnih avtorjev.⁹⁸

Poleg tega se v pravni teoriji in praksi pojavljajo intenzivne razprave o pravicah razvijalcev in naročnikov modelov. Opaziti je, da se koncept »dela po naročilu« (ang. work for hire) nevarno širi na področje razvoja umetne inteligence. To zahteva resen premislek o tem, ali obstoječi pravni okvir in njegove klasične utemeljitve sploh še zadostno naslavljajo pravno sposobnost in odgovornost novih subjektov v verigi ustvarjanja, ali pa gre zgolj za pravno fingiranje avtorstva tam, kjer ga ni. Hiperprodukcija del, ki nastajajo s pomočjo GenUI, je postala nova determinanta ustvarjalne industrije.⁹⁹ Ta pojav drastično premika ustaljena razmerja od ohranjanja »zaklada« avtorskih del h komercialni izrabi, ki je pogosto manipulativna in usmerjena izključno v trženje, namesto v ustvarjanje primarnih avtorskih vrednosti. Takšna sprememba paradigme pod vprašaj postavlja temeljno doktrino ločevanja ideje od izraza (ang. idea vs. expression).¹⁰⁰ Pri GenUI uporabnik s pozivom (ang. prompt) poda idejo, stroj pa avtonomno generira izraz; če takšnemu rezultatu

⁹⁷ Stokes, 2019, str. 11–16.; Drassinower, 2015, str. 54–84.

⁹⁸ Geiger et al. 2018, str. 12–15; Senftleben, 2023, str. 1028.

⁹⁹ Več o tem gl. Whiting, 2024.

¹⁰⁰ Samuelson, 2019, str. 158–161.

podelimo varstvo, dejansko varujemo idejo, kar je v neposrednem nasprotju z bistvom avtorskega prava.¹⁰¹

Vsa ta vprašanja predstavljajo nepremostljive izzive za tradicionalne argumente avtorskega prava, ki mora doseči svoj *ratio*, da bi sploh opravičilo obstoj. Ekonomska oz. utilitaristična utemeljitev danes trči ob dejstvo, da so stroški izdelave ustvarjalnih del postali stroški delovanja stroja, človek pa se iz ustvarjalnega procesa vse bolj umika v vlogo redaktorja ali podajalca navodil. V dobi umetne inteligence je zato nujno poiskati novo ravnovesje, saj algoritem ne potrebuje monopolne spodbude, da bi ustvarjal. Relevantnost avtorskega prava *per se* lahko v prihodnosti močno upade, ker se ustvarjalnost odmika od avtorstva in premika bolj v industrijsko proizvodnjo del. Podobno je pod preizkusom naravnopravni pristop, ki temelji na človeškem trudu in osebnostni povezavi avtorja z delom. Ker strojno generirana dela nimajo avtorja s človeško osebnostjo, ostajajo zunaj dosega teorije moralnih pravic, kar ustvarja pravno praznino glede zaščite del, ki imajo kljub odsotnosti avtorja ogromno ekonomsko vrednost.¹⁰² Vprašljivo je, ali je pri delih, generiranih z GenUI, sploh možno govoriti o »osebni« sferi, saj brez avtorja naravnopravni teoriji manjka osrednja komponenta, okoli katere je oblikovana.¹⁰³

V tem kontekstu se kot rešitev pogosto zagovarja uvedba posebne sorodne pravice za produkte umetne inteligence. Vendar menim, da je takšen pristop izjemno problematičen, saj predstavlja razširjanje avtorskega prava brez kakršnega koli premisleka o temeljnih argumentih. Gre za ponavljanje napak, ki smo jim bili priča pri uvajanju pravice za baze podatkov (ang. database right) ali pravic založnikov medijskih publikacij (ang. press publishers' rights), kjer se je avtorsko pravo v veliki meri širilo zaradi pritiska kapitala.¹⁰⁴

Po drugi strani pa je enako velik izziv popolna odsotnost reakcije prava. Če ta dela ostanejo popolnoma v javni domeni (ang. public domain), tvegamo, da pravo intelektualne lastnine v digitalnem svetu postane povsem irelevantno. V prihodnosti se namreč lahko zgodi, da bo na trgu 99 % nevarovanih (strojnih) del in le 1 % varovanih (človeških) del.¹⁰⁵

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² U.S. Copyright Office, 2023.

¹⁰³ Gervais, 2020, str. 67–75.

¹⁰⁴ Hugenholtz, 2019.

¹⁰⁵ Gl. op. 7.

Takšno stanje je ekstremno nevarno za ustvarjalnost, razvoj družbe in položaj avtorjev. Če ustvarjalnost preide v roke dominantnih strojev, ker je to za podjetniške interese ceneje, se vrednost človeškega dela popolnoma razvrednoti. To bi pomenilo dokončno ugrabitev avtorskega prava s strani podjetniških interesov, ki bi iz sistema umaknili avtorja in ga nadomestili z dokončnim podjetniškim utilitarizmom. V takšnem sistemu avtorsko pravo ne bi več služilo spodbujanju kulture ali varovanju osebnosti, temveč zgolj optimizaciji dobička korporacij, ki obvladujejo algoritme. Brez poglobljene analize temeljev in jasne odločitve o tem, kaj sploh želimo varovati, tvegamo uničenje samega bistva avtorskega prava v imenu tehnološkega napredka in tržnih interesov.

5 Zaključek

Namen tega poglavja v monografiji ni bil le predstaviti še en predlog parcialne zakonodajne rešitve za specifično avtorskopravno vprašanje, temveč celostno diagnosticirati trenutno dogmatsko stanje avtorskega prava. Skozi zgodovinsko-primerjalno in teleološko analizo je bilo ugotovljeno, da razvoj avtorskega prava ni potekal kot linearno izboljševanje zaščite ustvarjalnosti, temveč kot zgodovinski dialog med tehnološkimi inovacijami in pragmatičnimi podjetniškimi interesi. Od angleškega zakona *Statute of Anne* pa vse do sodobnih digitalnih reform se je izkazalo, da je dominantno vlogo pri oblikovanju pravil igral zasebni podjetniški interes, ki je instrumentaliziral teoretične argumente za ohranitev svojih poslovnih modelov.

Obstoječi dualizem – razumevanje avtorskih pravic kot emanacije osebnosti (*droit d'auteur*) na eni strani in kot ekonomskega spodbujevalca ustvarjalnosti (*copyright*) na drugi – v digitalni dobi, zlasti ob pojavu GenUI, dosega svojo prelomno točko. Če je avtorsko pravo odraz razsvetljenskih idej naravnega prava, je angloameriški *copyright* odraz utilitaristične protestantske etike. Vendar pa ta razprava o utemeljitvah ni le teoretični poligon, temveč bistveno izhodišče, ki se pri zakonodajnih spremembah pogosto spregleda. To povzroča, da države, ki izvorno pripadajo enemu sistemu, nekritično prevzemajo izhodišča drugega, kar vodi do pravno kontradiktornih rešitev. Tipičen primer sta sorodna pravica založnikov medijskih publikacij in pravica proizvajalcev baz podatkov, ki sta bili uvedeni brez premisleka o temeljnih argumentih in zgolj za zadovoljitev podjetniških potreb. Širše gledano so to – po mnenju teorije – danes sorodne pravice v celoti.

Izziv, ki ga prinaša GenUI, je to konstanto podjetniškega pritiska izpeljal do svojega logičnega konca. Nenavadno zaveznništvo med avtorji in podjetniškimi deležniki (založniki, producenti), ki je zgodovinsko legitimiralo širjenje pravic, v dobi algoritmov razpada. Spodbujanje založniških in produkcijskih pravic danes ne pomeni več nujno spodbujanja razvoja avtorjev, saj ti vstopajo v sistem, kjer nimajo pogajalske moči. GenUI to razmerje radikalizira: če bo avtorsko pravo še naprej reagiralo zgolj z dodajanjem novih plasti varstva (npr. posebnih sorodnih pravic za produkte GenUI), bo dokončno prešlo v stanje podjetniškega utilitarizma. V takšnem sistemu avtor kot človeški subjekt postane odvečen strošek, pravo pa se preobrazi v orodje za zaščito kapitala tistih, ki obvladujejo stroje.

Nasprotno pa bi popolna pasivnost prava, ki bi vsa GenUI dela prepustila javni domeni, lahko privedla do scenarija, kjer bo na trgu 99 % nevarovanih del in le 1 % varovanih človeških stvaritev. Takšna asimetrija bi povzročila irelevantnost prava intelektualne lastnine in uničila ekonomski položaj človeških avtorjev, saj je strojna produkcija za podjetniške interese neprimerno cenejša.

Na podlagi opravljene analize zaključujem s štirimi ključnimi dejavniki, ki nakazujejo smer nujne rekonceptualizacije področja.

- Prvi je vrnitev k izvorni družbeni pogodbi. Namen avtorskega prava je ponovno treba iskati izključno v razmerju avtor – družba.¹⁰⁶ Ta dva deležnika sta nujna komponenta ustvarjalnosti (*conditio sine qua non*), vse vmesne podjetniške pozicije pa so le sredstvo in ne cilj.
- Drugi je instrumentalnost gospodarskega interesa. Namen avtorskega prava ni varstvo poslovnih modelov. Vloga vmesnih deležnikov je legitimna le v meri, v kateri dejansko prispevajo k ciljem družbe (dostop do znanja) in razvoju individualne osebnosti avtorja.
- Tretji dejavnik je približevanje utemeljitev. Preučevanje osnovnih izhodišč v relaciji avtor – družba kaže, da se razlike med utilitaristično in naravnopravno teorijo zmanjšajo, ko iz enačbe odstranimo oz. prilagodimo »parazitske« gospodarske interese. V svojem bistvu sta avtor in družba naravna zaveznika.
- Trenutek za (re)konceptualizacijo pa je četrti dejavnik. GenUI namreč predstavlja pravi trenutek, da se temeljne utemeljitve na novo preučijo. Rešitev ni v dodajanju novih pravic na obstoječo, preživeto doktrino, temveč v

¹⁰⁶ Litman, 2001.

odstranjevanju oz. postavljanju na pravi položaj tisto, kar ne ustreza več osnovni družbeni pogodbi.

Če avtorsko pravo ne bo sposobno te refleksije, tvega lastno nerelevantnost. Namesto da bi tehnologija služila osvoboditvi avtorja, se lahko zgodi, da ga bo dokončno izpodrinila. Vrnitev k temeljem ni le teoretična želja, temveč nujni pogoj za preživetje avtorskega prava kot humanističnega instrumenta v digitalni dobi.

Literatura

- Anantrasirichai, N., Bull, D. (2022) Artificial intelligence in the creative industries: a review. *Artificial Intelligence Review*, 55, strani 589–656.
- Atkinson, B., Fitzgerald, B. (2014) *A Short History of Copyright* (Cham: Springer).
- Baldwin, P. (2014) *The Copyright Wars: Three Centuries of Trans-Atlantic Battle* (Princeton: Princeton University Press).
- Bently, L., Sherman, B., Gangjee, D., Johnson, P. (2018) *Intellectual Property Law* (Oxford: Oxford University Press).
- Bogataj Jančič, M. (2008) *Avtorsko pravo v digitalni dobi* (Ljubljana: Pasadena).
- Bogataj Jančič, M. v Završnik, A. in Simončič, K. (2021) Pravo in umetna inteligenca: vprašanja etike, človekovih pravic in družbene škode (Ljubljana: Inštitut za kriminologijo), strani 161–191.
- Boldrin, M., Levine, D. K. (2008) *Against Intellectual Monopoly* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Chatterjee, M. (2020) Lockean Copyright versus Lockean Property. *Journal of Legal Analysis*, 12, strani 136–182.
- Constantino, T. (2024) Is AI Quietly Killing Itself and the Internet?, <https://www.forbes.com.au/news/innovation/is-ai-quietly-killing-itself-and-the-internet/> (obiskano: 16. 7. 2025).
- Craig, C. J. (2017) *Technological Neutrality: Recalibrating Copyright in the Information Age*. Osgoode Legal Studies Research Paper, 5, strani 601–632.
- Damjan, M. (2023) Umetna inteligenca in pravice iz ustvarjalnosti. *Podjetje in delo*, 49(6/7), strani 1027–1037.
- de la Durantaye, H. (2007) Origins of the Protection of Literary Authorship in Ancient Rome. *Boston University International Law Journal*, 25(1), strani 37–109.
- Deazley, R. et al. (2010) *Privilege and Property: Essays on the History of Copyright* (Cambridge: Open Book Publishers).
- Statute of Anne v: Bently, L. in Kretschmer, M. (ur.) (1710) Primary Sources on Copyright (1450–1900), dostopno na: www.copyrighthistory.org. (obiskano: 3. 3. 2026).
- Depoorter, B. (2009) Technology and Uncertainty: The Shaping Effect on Copyright Law. *University of Pennsylvania Law Review*, 157, strani 1837–1868.
- Dobuski, A. (2026) AI social network now has 1.6m users, <https://abcnews.com/Technology/ai-social-network-now-16m-users-heres/story?id=129848780> (obiskano: 13. 2. 2026).
- Drassinower, A. v Drassinower, A. (2015) *What's Wrong with Copying?* (Cambridge: Harvard University Press).
- Eger, T., Scheufen, M. (2012) The Past and the Future of Copyright Law: Technological Change and Beyond, *Liber Amicorum Boudewijn Bouckaert*, Brugge: die Keure, strani 37–64; dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/280043122_The_past_and_the_future_of_copyright_law_technological_change_and_beyond (obiskano: 27. 3. 2026).

- El Sanyoura, L., Anderson, A. (2022) Quantifying the Creator Economy: A Large-Scale Analysis of Patreon. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 16(1), strani 829–840.
- EUIPO (2025) Study on the Impact of Artificial Intelligence on Intellectual Property (Alicante: EUIPO).
- Fischman-Afori, O. (2012) The Evolution of Copyright Law and Inductive Speculations as to Its Future. *Journal of Intellectual Property Law*, 19(2), strani 231–259.
- Geiger, C., Frosio, G., Bulayenko, O. (2018) The Exception for Text and Data Mining (TDM) in the Proposed Directive on Copyright in the Digital Single Market – Legal Aspects (Bruselj: Evropski parlament).
- Gervais, D. J. (2020) The Machine as Author. *Iowa Law Review*, 105, strani 2053–2106.
- Ginsburg, J. C. (1990) A Tale of Two Copyrights: Literary Property in Revolutionary France and America. *Tulane Law Review*, 64(5), strani 991–1031.
- Goldstein, P., Hugenholtz, P. B. (2019) *International Copyright: Principles, Law, and Practice* (Oxford: Oxford University Press).
- Hegel, G. W. F. v Bently, L., Kretschmer, M. Primary Sources on Copyright (1450-1900) (1821), dostopno na: https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRepresentation.php?id=representation_d_1821 (obiskano 27. 3. 2026).
- Hettinger, E. C. (1989) Justifying Intellectual Property. *Philosophy & Public Affairs*, 18(1), strani 31–52.
- Hugenholtz, P. B. (2000) The Great Copyright Robbery, Rights allocation in a digital environment. Prispevek na konferenci: A Free Information Ecology in a Digital Environment, New York University School of Law, dostopno na: <https://www.ivir.nl/publicaties/download/thegreatcopyrightrobbery.pdf> (obiskano 27. 3. 2026).
- Hugenholtz, P. B. (2019) Neighbouring Rights are Obsolete. *International Review of Intellectual Property and Competition Law* (IIC), 50, strani 1006–1011.
- Hugenholtz, P. B., Quintais, J. P. (2021) Copyright and Artificial Creation: Does EU Copyright Law Protect AI-Assisted Output? *International Review of Intellectual Property and Competition Law* (ICC), 52(9), strani 1190–1216.
- Hughes, J. (1988) The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, 77(287), strani 330–350.
- Kant, I. (1785) Von der Unrechtmäßigkeit des Büchernachdrucks. *Berlinische Monatsschrift*, 5, strani 403–417.
- Kremer, M. (1998) Patent Buyouts: A Mechanism for Encouraging Innovation. *Quarterly Journal of Economics*, 113(4), strani 1137–1167.
- Lemley, M. (2024) How Generative AI Turns Copyright Law Upside Down. *Science and Technology Law Review*, 25(2), strani 190–212.
- Lessig, L. (1999) *Code and Other Laws of Cyberspace* (New York: Basic Books).
- Lessig, L. (2004) *Free Culture* (New York: Penguin Press).
- Lessig, L. (2006) *Code: Version 2.0* (New York: Basic Books).
- Lipinski, T. A. (2003) The myth of technological neutrality in copyright. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 54(9), strani 824–835.
- Litman, J. (1989) The Public Domain. *Emory Law Journal*, 39, strani 965–1023.
- Litman, J. (2001) *Digital Copyright* (Amherst: Prometheus Books).
- Merges, R. P. (2011) *Justifying Intellectual Property* (Cambridge: Harvard University Press).
- Mora-Cruz, A., Palos-Sanchez, P. R. (2023) Crowdfunding platforms: a systematic literature review. *International Entrepreneurship & Management Journal*, Springer, 19(3), strani 1257–1288.
- Murray, C. (2025) Ohanian and Altman Warn of Dead Internet Theory, <https://www.forbes.com/sites/conormurray/2025/10/13/ohanian-and-altman-warn-of-dead-internet-theory/> (obiskano: 13. 10. 2025).
- Muzumdar, P. et al. (2025) The Dead Internet Theory: A Survey on Artificial Interactions. *Asian Journal of Research in Computer Science*, 18(1), strani 67–73.

- Oman, B. (1996) *Avtorska pravica*. Pravnik, 4, strani 448–462.
- Patterson, L. R. (1968) *Copyright in Historical Perspective* (Nashville: Vanderbilt University Press).
- Ricketson, S., Ginsburg, J. (2006) *International Copyright and Neighbouring Rights* (Oxford: Oxford University Press).
- Rosati, E. (2013) *Originality in EU Copyright Full Harmonization through Case Law* (Cheltenham: Edward Elgar).
- Samuelson, P. (1990) Digital Media and the Changing Face of Intellectual Property Law. *Rutgers Computer and Technology Journal*, 16, strani 323–340.
- Samuelson, P. (2003) DRM (and, or, vs.) the Law. *Communications of the ACM*, 46(4), strani 41–45.
- Samuelson, P. (2019) Generative AI meets Copyright. *Science*, 381(6654), strani 158–161.
- Samuelson, P., Schultz, J. (2007) *Regulating Digital Rights Management Technologies*. *Colorado Technology Law Journal*, 6(1), strani 41–76.
- Senftleben, M. (2023) TDM, GenAI and the Copyright Three-Step Test, *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 57, strani 67–106.
- Simon, D. A. (2023) Copyright, Moral Rights, and the Social Self. *Yale Journal of Law and the Humanities*, 34, strani 754–811.
- Spaić, V. (1983) *Teorija autorskog prava i autorsko pravo u SFRJ* (Zagreb: Pravni fakultet).
- Stamatoudi, I. (2021) *The Digital Single Market Directive: A Commentary* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing).
- Stokes, S. (2019) *Digital Copyright: Law and Practice* (Oxford: Hart Publishing).
- Thompson, B., et al. (2024) A Shocking Amount of the Web is Machine Translated. *ACL Findings*, strani 1763–1775.
- Trampuž, M., Oman, B., Zupančič, K. (1997) *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP) s komentarjem* (Ljubljana: Gospodarski vestnik).
- U.S. Copyright Office (2023) *Copyright Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence* (Washington: USCO).
- UK Intellectual Property Office (2024) *AI and Intellectual Property* (London: UK IPO).
- Whiting, K. (2024) *How AI is changing the creative industries*, <https://www.weforum.org/agenda/2024/05/how-ai-is-changing-the-creative-industries/> (obiskano: 3. 3. 2026).
- Witty, J. B. (2017) *The History of Intellectual Property* (London: Routledge).

Summary

This chapter provides a comprehensive historical, comparative, and teleological analysis of copyright law, tracing its evolution from early printing privileges to the contemporary crisis precipitated by Generative Artificial Intelligence (GenAI). Rather than merely proposing specific legislative amendments, the contribution seeks to diagnose the dogmatic state of copyright law and identifies a critical divergence between its theoretical justifications and its practical application. The core of the inquiry lies in whether the current legal architecture, built upon the foundations of human-centric creativity, can withstand the industrial-scale automation of expression.

The central thesis posits that the development of copyright has never been a purely linear progression of protecting creativity. Instead, it has functioned as an iterative dialogue between technological innovation and pragmatic corporate interests. From the Statute of Anne to modern digital reforms, the "private interests" of intermediaries – publishers, distributors, and tech giants – have consistently instrumentalized legal rhetoric to preserve their business models. The author argues that this "unholy alliance" between creators and corporate entities is now reaching a breaking point. While copyright was once envisioned as a social contract between the Author and Society, it has increasingly devolved into a tool for corporate utilitarianism, where the author is often reduced to a mere legal fiction used to justify monopolistic control over the flow of information.

The emergence of GenAI represents the ultimate challenge to this framework. By autonomously generating content that mimics human expression without a conscious creative spark, GenAI dismantles the foundational idea-expression dichotomy. When a user provides a prompt (the idea) and the machine generates the output (the expression), granting protection to such results effectively monopolizes the ideas themselves – a fundamental violation of copyright's ratio legis. Furthermore, GenAI challenges both the Utilitarian and Natural Law justifications. Machines do not require economic incentives to create, nor do they possess a "personality" or a "spiritual sphere" that natural law seeks to protect. Consequently, applying traditional copyright doctrines to algorithmic outputs risks diluting the concept of "intellectual creation" to the point of absurdity.

The chapter highlights a dangerous dual threat to the integrity of the system. First, there is the risk of over-expansion. The current push for new *sui generis* or neighboring rights for AI-generated outputs threatens to repeat the historical mistakes of database and press publishers' rights. Such expansion further entrenches corporate dominance without regard for human creativity, effectively creating a "shadow copyright" for machine-made goods. Second, the threat of irrelevance looms large. If AI-generated works remain entirely in the public domain, we face a future where the vast majority of market content is unprotected, while a tiny fraction of human-made work remains under copyright. This asymmetry could render copyright law socially and economically irrelevant, as industrial production – controlled by dominant corporate interests – replaces human authorship due to its near-zero marginal cost.

In conclusion, the author advocates for a fundamental reconceptualization of the author-society social contract. The solution lies not in adding layers of new rights to a decaying doctrine, but in returning to the core relationship between the creator and the public. Any legislative or theoretical response to GenAI must prioritize human authorship and social progress over the preservation of intermediary business models. The law must distinguish between "industrial data processing" and "cultural creation." If copyright law fails to undergo this profound self-reflection, it risks losing its humanistic essence and becoming a mere instrument of capital optimization in the digital age, serving the algorithm rather than the architect of thought.

